

TEK EBEVEYNLE YAŞAMANIN ÇOCUK VE ERGENLERE ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Şuheda ÖZBEN¹

Makale İlk Gönderim Tarihi / Recieved (First): 14.11.2022

Makale Kabul Tarihi / Accepted: 22.12.2022

Atıf/©: Özben, Ş., (2022). Tek Ebeveynle Yaşamının Çocuk ve Ergenlere Etkilerinin İncelenmesi. Journal of Management Theory and Practices Research, 3(2), 151 -161

Özet

Bu çalışmanın amacı, tek ebeveynle yaşamının çocuk ve ergenlere etkilerini incelemektir. Çalışma literatür taramasıyla yapılmıştır. Tek ebeveynlik, çocuk ve ergen üzerinde önemli etkiler yapmaktadır. Gelecek kuşakların sosyal, ekonomik, kültürel, iletişimsel, bilimsel- teknolojik değişimlere uyum sağlayabilmesi ve küresel ısınma, iklim değişiklikleri, şehirleşme, nüfus yoğunluğu, göç gibi sorunlara çözüm bulabilmesi için sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri ve psikolojik dayanıklılığa sahip olmaları önemlidir. Bu bağlamda tek ebeveynle yaşayan çocuk ve ergenlerin incelenmesi ihtiyacı doğmuştur. Boşanma, ayrı yaşama, terk edilme, farklı bir şehir ya da ülkede çalışma nedeniyle uzun süren ayrılıklar, ölüm gibi nedenlerle çocuklar tek ebeveynle birlikte yaşamak durumunda bırakılmaktadır. Genç yaşta evlilik, düşük eğitim düzeyi, ebeveynin boşanmış olması, evlilik öncesi bebek sahibi olmak, iletişimsizlik, sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar boşanmada artışa yol açan faktörlerdendir. Boşanma sadece anne-babaları değil çocukları ve ailenin diğer bireylerini de etkilemektedir. Boşanmanın etkisi çocuğun yaşına, gelişim özelliklerine, anne- babası ve yakınlarıyla olan ilişkisine göre farklılaşmaktadır. Okul öncesi çocuklarda regresyon (parmak emme, yatağı ıslatma, anne-babaya vurma, sevilen bir oyuncuğa ya da nesneye bağlanma, yapışma), emosyonel gereksinimlerde artma, bağımlılık, agresyon, korku, kaygı, üzüntü, öfke ve uyku sorunları gibi sorunlar gözlenebilmektedir. Okul çağında ise öfke patlamaları, karşı gelme, suç işleme, okul başarısızlığı ve okuldan kaçma gibi problemler ortaya çıkabilmektedir. Anne babası boşanmış 155 ergenle yapılan bir araştırmada, boşanmış, geçimsiz ve geçimli ailede yaşayan ergenlerin benlik değeri puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Boşanmış ve geçimsiz ailede yetişen ergenlerin, geçimli ailelerin çocuklarına göre benlik değeri daha düşüktür. Geçimsiz ailede yaşamak, boşanmış aileye göre çocukların benlik değerini daha çok olumsuz yönde etkilemektedir. Geçimli aile çocuklarının benlik saygısı, insanlara güvenme, ana baba ilgisi puanları, diğerlerinden daha yüksektir; depresif duygulanım ve psişik izolasyon puanları daha düşüktür. Tek ebeveynle yaşayan 309 ergenin sosyal beceri puanlarının karşılaştırıldığı bir araştırmada; sinemaya, tiyatroya, konsere, kafeteryaya gidenlerin, gitmeyenlerden sosyal beceri puanları daha yüksektir. Bilgisayarda oyun oynayanların, oynamayanlara göre sosyal beceri puanları daha düşüktür. Aralarındaki farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır. Elde edilen verilere göre, tek ebeveynle yaşamının etkileri, psikolojik danışma ve aile danışmanlığı açısından tartışılmış ve bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Benlik Değeri, Boşanma, Tek Ebeveyn, Sosyal Beceri

¹ Doç. Dr., Onbeş Kasım Kıbrıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü, suheda.ozben@gmail.com, 0000-0002-2024-2184

THE INVESTIGATION OF THE EFFECTS OF LIVING WITH A SINGLE PARENT ON CHILDREN AND ADOLESCENTS

Citation /©: Özben, Ş., (2022). Tek Ebeveynle Yaşamın Çocuk ve Ergenlere Etkilerinin İncelenmesi. Journal of Management Theory and Practices Research, 3(2), 151 -161

Abstract

The aim of this study was to examine the effects of living with a single parent on children and adolescents. In the study, the literature review method was used. Single parenting has significant effects on children and adolescents. It is important for future generations to grow up as healthy individuals and have psychosocial resilience so that they can adapt to social, economic, cultural and communicative, scientific and technological changes and find solutions to problems such as global warming climate changes, urbanization and population density and migrations. In this context, the need to examine children and adolescents living with a single parent arose. Children are left to live with a single parent for reasons such as divorce, living apart, abandonment, prolonged separations due to working in a different city or country and death. Young age marriage, low education level, divorced parents, having a baby before marriage, miscommunication, social, economic and cultural differences are among the factors that lead to an increase in divorce. Divorce affects not only parents, but also children and other members of the family. The effects of divorce differs depending on the child's age, developmental characteristics, relationship with child's parents and relatives. At pre-school children; regression (thumb sucking, bed wetting, parents and pounding, connecting to a favorite toy or object, clinging), increase in emotional needs, dependency, aggression, fear, anxiety, sadness, anger, sleep problems, as can be observed. At school age, problems such as outbursts of anger, defiance, committing crimes, school failure and truancy may occur. In a study conducted with 155 adolescents whose parents were divorced, it was found that there were statistically significant differences between the self-worth scores of the divorced, non-subsistence and living in subsistence family. Adolescents who are divorced and raised in non-subsistence families have lower self-esteem than the children of subsistence families. Living in an non-subsistence family negatively affects the self-worth of children more than a divorced family. The self-esteem, trust in people, parental interest scores of the children of the subsistence family are higher, depressive affect and psychic isolation scores are lower. In a study in which the social skill scores of 309 adolescents living with single parents were compared: It has been found that social skill scores of the adolescents who go to the cinema, theater, concert, the cafeteria, are higher than those who don't. Social skill scores of the adolescents who play computer games, are lower compared to those who do not play. The difference between them is statistically significant. According to these data, the effects of living with a single parent has been discussed in terms of psychological and family counseling and some suggestions have been presented.

Keywords: Self-Worth, Divorce, Single Parent, Social Skills

GİRİŞ

Günümüzde her alanda çok hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Toplumlardaki hareketlilik ve hızlı değişim, bireylerde ve ailelerde yeni seçenekler, değerler ve kurallar ortaya çıkarmaktadır. Gelecek kuşakların sosyal, ekonomik, kültürel, iletişimsel, bilimsel, teknolojik değişimlere uyum sağlayabilmesi ve küresel ısınma, iklim değişiklikleri, şehirleşme, nüfus yoğunluğu, göç gibi sorunlara çözüm üretebilmesi zorunludur. Bu çalışma, tek ebeveynli ve boşanmış aile sorunlarına yönelik olarak, literatür taramasıyla yapılmıştır. Elde edilen verilere göre tek ebeveynle ve boşanmış ailede yaşamının etkileri, psikolojik danışma ve aile danışmanlığı açısından tartışılmış ve bazı öneriler sunulmuştur. Aşağıda konuyla ilgili aile, tek ebeveynli aile, tek ebeveynlik, sosyal beceri, boşanmış, geçimli (sağlıklı) ve geçimsiz aile, benlik, benlik değeri gibi kavramlar açıklanmış ve bu kavramlarla ilgili olarak ortaya çıkan sorunlara yer verilmiştir.

Aile: “iki veya daha fazla kişiden oluşan aralarında doğum, evlilik, evlat edinme nedeniyle bağ olan ve aynı hanede yaşayan” bireyler topluluğudur. Bu geniş tanım, hiç evlenmemiş kişileri de çocuk sahibi olmamış, evlilikleri boşanma veya ölümden dolayı bitenleri ve birçok geleneksel olmayan yollarla bir araya gelen bireylerin birlikteliklerini anlatmakta; bireyin içinde büyüdüğü aileyi tanımlamaktadır. Çağlar boyunca ailenin yapısında değişim olmuşsa da bazı işlevleri aynı kalmıştır. Aile, çocukların dünyaya getirilmesi ve sosyalleşmeleri; bir ekonomik iş birliği ünitesi olma, çocuklara, eşlere ve ebeveynlere roller verme ayrıca da bir yakınlık kaynağı olma gibi işlevleri yerine getirir. Aynı şekilde, aile; yaşamda rastlanan sevgi, adanmışlık, bağlanma, ait olma ve mutluluk gibi bazı önemli duyguları en derin ve tatmin edici düzeyde sunan yerlerin başında gelir. Aile ayrıca, üyelerini dinleme, yardım etme, destekleme ve acılarını-sevinçlerini hissetmekle önemli terapötik işlevler de sunar (Gladding, 2011, s.3).

Tek ebeveynlik; bir çocuğu veya çocukları bir eş olmadan tek başına yetiştiren bir ebeveynliktir. Tek ebeveynliğin etkileri, ebeveynin, ebeveynlik tarzına, tutumuna, isteğine ve destek sistemine göre değişmektedir. Tek ebeveynliğin olumsuz etkileri; ekonomik sıkıntılar, terk edilmeye bağlı güvensizlik sorunları, disiplini kurma zorluğu olarak sıralanabilir. Çocuk yetiştirme, ev işi ve finansal sıkıntılar, stresler, yorgunluklar, ebeveynlerin daha sabırsız ve sinirli olmalarına neden olabilir, bu da çocuklarıyla etkileşimlerini aksatabilir (Yy, Wei, 2022).

Tek ebeveynli aile; anne ya da babanın, ebeveyn olarak tek başına ve çocuk/çocuklarının bakımından sorumlu ve ailenin reisi olduğu ailedir. Bu aileler, tercih, boşanma, ölüm, terk etme, evlilik dışı hamilelik, evlat edinme, eşlerden birinin şehir dışında ya da bir başka ülkede görevlendirilmesi nedeniyle oluşan ailelerdir (Gladding, 2011: 5, 75). Tek ebeveynli aileler, ağırlıklı olarak kadın ve çocuklarından oluşmaktadır. Çoğu çocuk için tek ebeveynli bir ev, boşanma ya da ölüm neticesinde meydana gelir. Çocukların duruma uyumları, boşanma ve ölüm öncesi işlevsellik düzeylerine, yeni aile düzeninin meydana geliş sürecinin niteliğine ve yeni koşullarda sahip oldukları kaynaklara bağlı olarak farklılık gösterir.

Tek ebeveynli aile olmanın zayıf yönlerinden bazıları şunlardır: Tek ebeveynli ailelerde açık olmayan ve sınırları tanımlanmamış roller bulunmaktadır. Bu ailelerin çocukları, akademik başarı açısından düşük performans gösterebilmektedir. Çocuklar, kimlik kargaşası, sosyal becerilerde zayıflık, iletişim kurma zorlukları yaşayabilmektedir. Tek ebeveynli haneler genellikle yoksulluk içinde ya da sınırında yaşamaktadır. Bu hane bireyleri aşırı stres ve depresyon kaynaklı birçok sağlık sorunu ile baş etmek zorundadır (Gladding, 2011).

Ergenlik döneminde bireyin iç dünyasında ve çevresinde birçok değişiklik meydana gelmektedir. Bu dönemde sosyal etkileşimler ve ilişkiler daha karmaşık hale gelir. Bu dönemde ergen çevresiyle iletişim kurma, okulda başarı kazanma, sosyal faaliyetlere katılma gibi aktivitelerle sosyal becerilerini geliştirir. Tek ebeveynli aile çocuğu, sosyalleştirici bir çevreden yoksun kalmışsa sosyal becerileri yetersiz olabilir. Bu nedenle tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocuk ve ergenlerin sosyal becerilerini inceleme gereği doğmuştur.

1. SOSYAL BECERİLER

Sosyal beceriler; kişilerarası ilişkilerde, sosyal bilgiyi alma, çözümlenme ve uygun tepkide bulunma, hedefe yönelik ve sosyal bağlama göre değişen, hem gözlenebilen hem de gözlenemeyen bilişsel ve duyuşsal öğeleri içeren ve öğrenilebilir davranışlardır (Yüksel, 2004:5). Riggio (1986), geliştirmiş olduğu Sosyal Beceri Envanterinde, sosyal becerileri duyuşsal ve sosyal beceriler olarak açıklamıştır. Duyuşsal anlatımcılık (emotional expressivity); bireylerin sözel olmayan iletişim becerileri, özellikle duyuşsal mesajları gönderme becerisidir. Bu yapı ayrıca, bireylerarası etkileşimde eğilimlerin sözel olmayan anlatım yönünü ve duyuşsal durumları tam olarak ifade becerisidir. Duyuşsal anlatımcı birey, canlı ve neşelidir, bu becerileri ile diğer insanları etkileyebilmektedir. Duyuşsal duyarlık (emotional sensitivity); başkalarının sözel olmayan iletişimlerini alma ve yorumlama becerileridir. Duyuşsal yönden duyarlı bireyler, başka bireylerin duyuşsal imalarını doğru ve tam olarak yorumlarlar. Başka bireyler, duyuşsal olarak duyarlı bireyleri çabuk etkileyebilirler. Duyuşsal kontrol (emotional control): Bireylerin duyuşsal ve sözel olmayan tepkilerini düzenleme ve kontrol becerileridir. Duyuşsal kontrol, belli başlı duyguları yetenekle birleştirme ve bu duyguları bir maske altında gizleme becerilerini kapsamaktadır.

Sosyal anlatımcılık (social expressivity): Sosyal etkileşimde başkalarıyla ilgilenme, sözel anlatım ve konuşma becerisidir. Bireylerin sözel anlatımcılığı ve bireylerin sosyal iletişim kurma becerileridir. **Sosyal duyarlık** (social sensitivity): Başkalarının sözel iletişimlerini yorumlama becerisidir. Sosyal duyarlı bireyler, sosyal davranışları sergilerken, sosyal normlara özen gösterirler ve ortama uygun hareket etme bilincindedirler. **Sosyal kontrol** (social control): Sosyal rol oynama ve bireyin sosyal olarak kendini ortaya koyma becerileridir. Sosyal becerisi gelişmiş bireyler, herhangi bir sosyal durumda ortama uygun hareket eden, kendinden emin ve sosyal durumlara kolayca ayak uydurabilen bireylerdir (Yüksel, 2004).

Tek ebeveynle yaşamın ergenlerin sosyal becerilerine etkilerini incelemek amacıyla yapılan bir araştırmada (Karataş, 2012), sinemaya, tiyatroya, konsere, kafeteryaya gidenlerin, sosyal beceri puanlarının gitmeyenlere göre daha yüksek; bilgisayarda oyun oynayanların sosyal beceri puanlarının ise oynamayanlara göre daha düşük olduğu saptanmıştır.

Boşanma, anne babaları, çocukları ve ailenin diğer bireylerini de etkilemektedir. Boşanma, anne babanın toplumsal ilişkilerine, aile çatışmalarına, gelirine ve ikametgahına, ebeveynlik işlevine etki eder. Boşanma sonrasında kadın ve erkek, bunalıma girerler. Kuşkusuz krizin yoğunluğu, bireylerin boşanmaya yüklediği anlama ve maddi kaynaklara göre değişir (Yavuzer, 2003). Boşanmanın ilk yıllarında, bireylerde, kendine güvensizlik, yalnızlık ve izolasyon duyguları, yorgunluk, bitkinlik, depresyon ve stres gelişebilir. Yalnız, olası problemleri sadece tek ebeveynli olmaya bağlamamak gerekir.

2. TEK EBEVEYNLİ BOŞANMIŞ AİLE

Boşanma: Resmi memur önünde yapılan evliliğin boşanma davası açılarak ancak hâkim kararı ile sona erdirilmesidir. Boşanmış aile, aile birliğinin dağıldığı, parçalandığı ailedir. Boşanma farklı sosyo-

ekonomik gruplarda genel olarak görülmesine rağmen bazı gruplarda daha yaygın gözlemlenmektedir. Genç yaşta evlilik, düşük eğitim düzeyi, düşük gelir, dini inanca sahip olmamak, boşanmış ebeveynlere sahip olmak, evlilik öncesi bebek sahibi olmak, boşanmada artışa yol açan faktörlerdir. Ayrıca eşlerden birinin alkolik olması, psikolojik sorunlarının bulunması, şiddet sergilemesi, sadakatsizliği ve ev işlerini yeterince paylaşmaması, boşanma olasılığını artırmaktadır (Santrock, 2011, s.459).

4721 sayılı Türk Medenî Kanununda, boşanmanın özel sebepleri; zina, hayata kast, pek kötü muamele, onur kırıcı davranış, küçük düşürücü suç işleme, haysiyetsiz hayat sürme, terk ya da akıl hastalığı ve genel sebepleri; evlilik birliğinin temelinden sarsılması, örneğin, geçimsizlik, mizaç uyumsuzluğu nedeniyle tartışma, hakaret, şiddet, güven sarsıcı davranışlar, evlilik yükümlülüklerini yerine getirmeme gibi sınırsız sayıda nedenler ve anlaşmalı boşanma olarak yer almaktadır.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, ülkemizde kesinleşen boşanma davaları sonucunda 2021 yılında 174 bin 85 çift boşanırken, 165 bin 937 çocuk velayete verilmiştir. Boşanma davaları sonucu, çocukların velayetinin %76.1'i anneye, %23.9'u babaya verilmiştir. Evlilik süresine göre boşanmalar incelendiğinde, gerçekleşen boşanmaların %33.6'sı evliliğin ilk 5 yılı, %20.9'u ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleşmiştir. Boşanma oranlarındaki artış hızı ise yüzde 27.46 artmıştır. En az bir kez boşanmış bireylerin boşanma nedenleri bakıldığında, Türkiye genelinde en fazla boşanma nedeni % 32.2 ile 'sorumluz ve ilgisiz davranma' % 14.1 ile aldatma, % 9.8 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve % 8.1 ile dayak/kötü muamele olduğu görülmüştür. Sorumluz ve ilgisiz davranma oranı, erkekler için %41.2, kadınlar için % 24.2 olarak saptanmıştır. Erkeklerle göre sorumluz ve ilgisiz davranmadan sonra en önemli boşanma nedenleri %11 ile aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması ve % 9.7 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama; kadınlara göre sorumluz ve ilgisiz davranmadan sonra en önemli boşanma nedenleri ise %19.3 ile aldatma ve % 14.6 ile dayak/kötü muamele olarak sıralanmıştır (TÜİK Haber Bülteni, Sayı: 45568).

2.1. Tek Ebeveynli ve Boşanmış Ailede Yaşamın Çocuklara Etkileri

Tek ebeveynli aile çocuklarında bağımlı olma, öfke kontrolü problemi, şiddete eğilim, riskli ortamlarda bulunma, okula devam etmeme, okuldan kaçma, okul uyumsuzluğu, okulda yüksek düzeyde davranış problemleri sergileme, otoriteye başkaldırma, eğitimi yarıda bırakma eğilimi; herhangi bir işte devamlılık gösterememe, sigara ve/veya teknoloji bağımlılığı, intihara teşebbüs gibi sıkıntılar saptanmıştır. Ayrıca tek ebeveynli çocukların daha fazla sağlık sorunları yaşadıkları, alkol tüketimi, uyuşturucu kullanma ve kumara yönelik eğilimlerinin çok fazla olduğu görülmüştür. Onlar kaybetme, reddedilme, utanç, terk edilmiş olma, kızgınlık duygularına kapılabilirler. Erkek çocuklar davranış ve uyum bozuklukları gösterirken, kızlar içine kapanır, depresyon ve yoksunluk belirtileri gösterirler (Atilla Demir ve Genç Çelebi, 2017). Tek ebeveynli olduktan sonra çocukların okul başarısı düşmektedir. Onların, okul başarısını düşüren faktörler; dershaneye devam edememe, ek kitap satın alamama, iş gücüne katılmak zorunda olma ya da ev işlerine yardım etmek amacıyla okulu bırakma türünden faktörlerdir (Orung ve Turgut, 2010).

Boşanmanın etkisi çocuğun yaşına, gelişim özelliklerine, anne- babası ve yakınlarıyla olan ilişkisine göre farklılaşmaktadır (Amato ve Keith,1991). Okul öncesi çocukların, okul çağında olanların ve ergenlerin ebeveyn boşanmasına tepkileri aşağıda yer almaktadır.

Okul öncesi çocuklarda regresyon (parmak emme, yatağı ıslatma, anne-babaya vurma, anne babaya aşırı düşkünlük, sevilen bir oyuncuğa ya da nesneye bağlanma, yapışkanlık), emosyonel gereksinimlerde artma, bağımlılık, agresyon, korku, kaygı, üzüntü, öfke ve uyku sorunları gibi sorunlar gözlenebilmektedir.

Boşanmadan sonra 2-5 yaşlarındaki çocukların emosyonel tepkileri öfke, korku, anksiyete ve üzüntü, iritabilite, akut seperasyon anksiyetesi, uyku problemleri, bilişsel konfüzyon, oto-erotik aktiviteler (mastürbasyon) olarak saptanmıştır (Wallerstein ve Kelly, 1975).

Ergenler boşanmaya; öfke ve hayal kırıklığı, terk edilmişlik duygusu, ailede kontrol kurma çabası, okul başarısızlığı, okuldan kaçma, dikkatini toplayamama, hırsızlık, kaygı ve depresyon düzeyinde, intihar eğiliminde artma, madde kullanma, reddedilme, çaresizlik, korku ve yalnızlık, utanç gibi duygu ve davranışlar gösterebilirler. Bu duyguların sonucu olarak baş ağrısı ya da mide ağrıları gibi psikosomatik tepkiler verebilirler. Boşanmış ailedeki çocukların yetişkinliklerinde, karşı cinsle sorunlu ilişkiler yaşama ve kendilerinin de boşanma olasılığı vardır (Yavuzer, 1982: 66).

Ergenlik dönemi, benlik kavramının ve benlik değerinin oluştuğu, geliştiği bir dönemdir. Bu da bireyin eğilim ve yeteneklerini değerlendirmesini ve bunları nasıl kullanacağına karar vermesini içerir. Bunun için de nereden geldiği, kim olduğu ve ne olacağı doğrultusundaki soruları yanıtlayabilmelidir. Örneğin ben kimim, nasıl görünüyorum, ne olacağım sorularında olduğu gibi.

Benlik, bireyin kendini görüş biçimidir, kendisine yaptığı tanımlardır. Benlik iki yapıdan oluşmaktadır. Bu yapılardan birincisi, benliğin öznesi (algılayan); ikincisi, benliğin nesnesi (algılananlar)dır. Benliğin nesnesi, bireyin bedeni ve sahip olduğu maddi olanaklardır. Benliğin nesnesine göre; maddi benlik, manevi benlik, ayna benlik, akademik benlik oluşmaktadır. Ben güzelim, ben çirkinim, ben zengin biriyim, işe yaramaz biriyim, başarılıyım, yetenekliyim; sosyal ortamlarda sevilen, sayılan, aranan biriyim örneklerindeki tanımlar gibi. Anne babanın yanı sıra, akran grubunun ergenin benlik gelişiminde etkisi vardır. Ayrıca kişinin benlik saygısı, James'e göre başarılarının isteklerine oranıdır. İsteklerinin çoğunluğunu gerçekleştiren bireyde benlik kavramı ve benlik saygısı da olumludur. Benlik değeri ise; kişinin kendini tanıması ve gerçekçi olarak değerlendirmesi ile kendi yetenek ve güçlerini olduğu gibi kabullenip benimsemesi sonucu, kendisine karşı duyduğu sevgi, saygı ve güven duygularıdır. Kendini olduğu gibi kabul etme, benlik imgesini beğenip benimseme, benlik değerini oluşturur. Benlik değeri yüksek olan kişinin, kendine güven, iyimserlik, başarma isteği, zorluklardan yılmama, uyum sağlama gibi özellikleri vardır.

Benlik değeri, ana babanın çocuğuna verdiği değere çok bağlıdır. Ana babanın ittiği, değersiz bulunduğu, önemsemediği çocuğun kendisini değerli bulması beklenemez. Boşanmada yaşananlar, ailenin işleyişini değiştirdiği için ergende de benlik saygısını tehdit edebilecek birtakım etkiler bırakabilmektedir. Boşanma sonrasında anne babanın tutarlı ve doğru davranmamasının, çocuğun benlik saygısında düşmeye yol açtığı belirtilmektedir (Yörükoğlu, 1985). Evlilik sorunları yaşayan, geçimsiz, çatışmalı anne babaların ilişkileri, çocuğun benlik değerini düşürmektedir.

Anne babası boşanmış, geçimsiz ve geçimli ailelerde yaşayan ergenlerin benlik değerini incelemek amacıyla yapılan bir araştırmada (Kuyucu, 2007), boşanmış, geçimsiz ve geçimli ailede yaşayan ergenlerin benlik değeri puanları arasında anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır. Boşanmış ve geçimsiz ailede yetişen ergenlerin, geçimli ailelerin çocuklarına göre benlik değeri daha düşüktür. Geçimsiz ailede yaşamak, boşanmış aileye göre çocukların benlik değerini daha çok olumsuz yönde etkilemektedir. Geçimli (sağlıklı) aile çocuklarının benlik saygısı, insanlara güvenme, ana baba ilgisi puanları, diğerlerinden daha yüksek; depresif duygulanım ve psişik izolasyon puanları daha düşüktür.

Anne babanın birbiriyle anlaşamaması, sürekli çatışma içinde olması ergenin benlik değerini büyük oranda etkiler. Geçimsiz (sağlıksız) aile; evlilik sorunları yaşayan, sürekli çatışmalı, kavgalı anne babaların oluşturduğu ailedir. Evlilik sorunları yaşayan anne babaların, çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler

kurabilmeleri, tutarlı, dengeli tutum ve davranışlar göstermeleri güçleşebilmektedir. Çatışmalı evliliğin, çocuk üzerinde yaratacağı olumsuz etkiler, bazen boşanmanın yaratacağı etkilerden daha fazla ve yıkıcı olabilir. Geçimsiz ve çatışmalı anne babalar, birbirlerine gösterdikleri sözel ya da fiziksel saldırgan davranışlarıyla çocuklarına kötü bir model oluştururlar. Çatışmalar sonucu yıpranmış bir ailede yaşayan çocukların, boşanmış ailelere oranla daha fazla problemler yaşadığı saptanmıştır. Sürekli bağırış çağırışlardan, fiziksel şiddet göstermeye kadar çeşitli anlaşmazlıklara tanık olmuş çocuklar, boşanmış aile çocuklarından daha uyumsuzdurlar (Wallerstein ve Kelly, 1975).

Eşler arasında yaşanan çatışma, çocuklar üzerinde sağlanan disiplinin ve tutarlılığının azalmasına, anne babaların çocuklardan uzaklaşmalarına, onları reddetmelerine neden olabilmektedir. Bunların sonucu olarak çocuklarda antisosyal davranışlar artabilmekte, kaygı ya da depresyon gelişebilmektedir. Yapılan araştırmalarda ayrılmamış olmakla birlikte aile içinde sürekli çok kötü ana-baba-çocuk ilişkileri yaşamış gençlerde depresyonun, ana-babaları ayrılmış gençlerden daha sık ortaya çıktığı görülmüştür (Ekşi, 1990: 42). Ebeveynler, anne-babanın sürekli anlaşmazlık yaşamaları durumunda ayrılmalarının aile üyeleri için daha sağlıklı sonuçlar doğuracağını düşünmektedirler (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011: 97-109).

Geçimli (sağlıklı) aile: Sağlıklı olmak ve sağlıklı oluşu korumak için aile bireylerinin bir bütün olarak sürekli çabasını gerektirir. Sağlıklı aileler, açık ve kendi kendini düzenleyen ailelerdir. Aynı zamanda da daha geniş sosyal sistemlerle etkileşim halindedirler. Sağlıklı ailelerin bazı ortak özellikleri: Değişime uyum sağlama, uygun sınırlar koyma, ilişkileri açık iletişim üzerine kurma, sorumluluk almayı destekleme, kendine ve çocuklarına ilişkin güven ifade etme ve gelecekleri hakkında iyimser olmadır. Ayrıca aile bireylerine ve aileye bağlılık, karşılıklı kıymet bilme ve yakınlık, birlikte zaman geçirmeye istekli olma, etkili iletişim örüntüleri, yüksek düzeyde dini/tinsel oryantasyon, kriz durumlarıyla olumlu bir şekilde baş edebilme yetisi (ör. uyum sağlayabilme), aile bireylerini destekleme/cesaretlendirme, açık seçik roller gibi özellikleri vardır (Gladding, 2011: 329).

3. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışmadan elde edilen veriler üç grupta toplanmaktadır. Bunlardan birincisi tek ebeveynle yaşayan ergenlerin sosyal becerilerine, ikincisi boşanmanın etkilerine, üçüncüsü de boşanmış, geçimsiz ve geçimli aile çocuklarının benlik değerine ilişkindir.

Tek ebeveynle yaşayan ergenlerin sosyal becerileri katıldıkları etkinliklere göre farklılık göstermektedir. Sinemaya, tiyatroya, konsere, kafeteryaya gidenlerin, gitmeyenlere göre sosyal beceri puanlarının daha yüksek; bilgisayarda oyun oynayanların oynamayanlara göre sosyal beceri puanlarının daha düşük olduğu görülmüştür (Karataş, 2012).

Ergenlerin sosyal becerilerini artırmak için, onların birlikte olmalarını sağlayan sosyal faaliyetlere yer verilmelidir: Bilgi yarışmaları, halk oyunları çalışmaları, gezi, tiyatro, sinema, konser, müzik programları gibi. Ekip çalışmaları gerektiren akademik çalışmalara da yönlendirilmelidirler. Ergenlerin bilgisayarda oyun oynamaları sınırlandırılmalı, daha çok arkadaşlarıyla, sosyal çevresiyle iletişim kurmalarına yardımcı olunmalıdır. Tek ebeveynli ergenlerin sosyal becerilerini geliştirmek için arkadaşlarıyla kafeteryaya ve pikniğe gitme, oyun oynama gibi çeşitli ortamlarda bulunmaları sağlanmalıdır. Akran ilişkileri, bireyin, sosyal beceriler kazanması için uygun ortamlar sağlar. Sosyal beceri yetersizliğindeki ergenler için, sosyal beceri eğitim programları uygulanmalıdır.

Boşanmanın okulöncesi çocuklarına, okul çağında olanlara ve ergenlere etkisinin ve onların tepkilerinin neler olduğu çeşitli araştırmalarla saptanmıştır. Boşanma ortamı, çocuğu kaygıya ve güvensizliğe iter.

İlk günlerde yaşanan bu panik ortamında çocuğun sorunlarla başa çıkabilmesi, onun kişilik özelliklerine, yaşına ve kendisine sunulan ortama büyük ölçüde bağlıdır. Babadan ilgi ve sevgi görmeyen çocuklarda güvensizlik, özsaygısını yitirme, terk edilmişlik duyguları gelişiyor. Eşinin desteğinden yoksun kalan anne, evin yükünü tek başına taşımak zorunda kalınca çocuklarıyla sağlıklı ilişki yürütemez (Yörükoğlu, 1988; Yavuzer, 2003: 81-82).

Boşanmış ailede yetişen çocukların hem diğer insanlara karşı güvensizlik yaşadıkları hem de yoğun bir anlaşılma ve kabul görme ihtiyacı içinde oldukları; çocukların uyum düzeylerinin ebeveynlerinin uyum düzeyine bağlı kaldığı; ebeveyn ve çocukların «boşanma» konusunu ayrıca ve açıkça konuşmayıp ele almadıkları; çocukların akademik olarak desteklenmesinin dolaylı olarak uyumu artırdığı gözlenmiştir (Nazlı vd., 2021).

Ebeveynler, çocuklarının boşanmalarından olumsuz olarak etkilenmemeleri için gereken önlemleri almalıdırlar. Anne- baba-çocuk ilişkisini güçlendirmeli, bunun için çocukla birlikte kitap okuma, film izleme, onunla en sevdiği oyunları oynama, en sevdiği şeyler (spor, müzik gibi) hakkında konuşma, başarılarını övme gibi yollarla kaliteli zaman geçirmek yararlı olabilir.

Boşanmış ve geçimsiz ailede yetişen ergenlerin, geçimli ailelerin çocuklarına göre benlik değeri daha düşüktür. Geçimsiz ailede yaşamak, boşanmış aileye göre çocukların benlik değerini daha çok olumsuz yönde etkilemektedir. Geçimli aile çocuklarının benlik saygısı, insanlara güvenme, ana baba ilgisi puanları, diğerlerinden daha yüksek; depresif duygulanım ve psikik izolasyon puanları daha düşüktür (Kuyucu, 2007).

Benlik değerinin düşüklüğü; kişinin kendisini değersiz ve yetersiz görmesine, stresli olaylarla baş edememesine yol açar. Aynı zamanda; bireylerde başarısızlığı bekleme, sinirli olma, daha az gayret gösterme, gelecek hakkında olumsuz düşüncelere sahip olma, karamsar olma, kendini suçlama eğilimlerine neden olur. Ayrıca yetersiz benlik değerinin aşırı katı bir bakış açısına, otorite bağımlılığına, içe kapanık ve pasif davranışlara, psikosomatik hastalıklara, depresyona, saldırgan davranışlara ve suç işlemeye eğilimli bir kişilik yapısına yol açtığı kanıtlanmıştır (Torucu, 1990: 5).

Yörükoğlu'nun çalışmasında boşanmanın ergenin benlik saygısında az da olsa düşmeye neden olduğu belirtilmektedir (Yörükoğlu, 1985). Erkan'ın (1986) araştırmasında boşanmadan çok, boşanma sonrası etmenlerin benlik kavramını etkilediği görülmüştür. Bu etmenler; anne-babanın aşırı baskılı tutumu, anne-babanın ilgi ve sevgisi, çocuğun birlikte yaşadığı ebeveynin, ayrı yaşayan ebeveyni eleştirmesidir.

Ergenlerin benlik değeri, sağlıklı aile ortamında yükseltilebilir. Onların kimlik sorunları geçimli (sağlıklı) ailelerde çözümlenebilir. Çünkü bu ailelerde, aile bireyleri birbirlerine saygılıdır, kurallara uyar, rol karmaşası yoktur, aile bireylerinin tüm ihtiyacı karşılanır.

Tek ebeveynli ailelerle çalışan terapistler, eşlere ve çocuklara, farklı yaklaşımlarla yardımcı olabilirler. Travmatik bir ayrılıktan sonra, eşlerden birine hazırlanan programlar son derece yararlıdır. Eğitsel ve davranışsal stratejiler, eş zamanlı uygulandıklarında etkili oluyor. Yaklaşımlardan biri, aile üyelerinin açıklıkla ve sıklıkla birbirleriyle iletişim kurmalarına dayanır. Terapistler, eşlerin duygusal boşanmayla ilgili sorunlarını bir yana bırakmalarına, destek gruplarından faydalanmalarına yardım etmelidir. Aile terapisinde tek ebeveynli ailelerin üyeleri, kendi yaşamları, aile dinamikleri ve uygun davranışlar konusunda daha net bir bakış açısı kazanırlar. Terapistler tek ebeveynli ailelerle çalışırken; iletişim tekniklerinden, bibliyoterapiden, destek gruplarla bağlantı kurma ve maddi danışmanlardan yararlanmaktadırlar (Gladding, 2011: 75-94).

Tek ebeveynle yaşamanın, çocuklar ve gençler üzerinde yaratacağı olumsuz etkilerle başa çıkmada psikolojik danışmanlar, aile danışmanları, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları, gerekiyorsa psikiyatristler, öğretmenler yardımcı olabilirler. Psikolojik danışmanlar, boşanma olgusunu yaşayan öğrencilerin belirlenebilmesi ve onlara psikolojik danışmanlık yapabilmek için ailelerle, öğretmenlerle ve velilerle koordineli bir şekilde çalışmalıdırlar.

SONUÇ

Tek ebeveynle yaşamanın ergenlerin sosyal becerilerine, ebeveyn boşanmasının okul öncesi çocuklarına, okul çağı çocuklarına ve ergenlere olumsuz yönde etkilerinin olduğu görülmüştür. Tek ebeveynle yaşayan ergenlerin sosyal becerileri katıldıkları etkinliklere göre farklılık göstermektedir. Sosyal etkinliklere katılan ergenlerin, sosyal becerileri, katılmayan ergenlere göre daha yüksektir. Bilgisayar oyunları gibi aktiviteler ergenlerin sosyal becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir,

Boşanma; okul öncesi çocuklarda regresyon, emosyonel gereksinimlerde artma, bağımlılık, agresyon, korku, kaygı, üzüntü, öfke ve uyku sorunları gibi sorunlara yol açabilmektedir. Okul çağı çocukları ve ergenler boşanmaya; öfke ve hayal kırıklığı, terk edilmişlik duygusu, okul başarısızlığı, okuldan kaçma, dikkatini toplayamama, reddedilme, çaresizlik, korku ve yalnızlık, utanç gibi duygu ve davranışlar gösterebilmektedirler.

Geçimli aile çocuklarının benlik değeri, geçimsiz ve boşanmış aile çocuklarına göre daha yüksektir. Bununla beraber geçimsiz ailede yaşamak, boşanmış aileye göre çocukların benlik değerini olumsuz yönde daha çok etkilemektedir. Geçimli aile çocuklarının benlik saygısı, insanlara güvenme, ana baba ilgisi puanları, diğerlerinden daha yüksek; depresif duygulanım ve psişik izolasyon puanları daha düşüktür.

Çocuk ve ergenlere, öğretmenlerin, psikolojik danışmanların, aile danışmanlarının, psikologların, psikiyatristlerin, sosyal hizmet uzmanlarının yardımı gerekebilir. Tek ebeveynle yaşamanın etkisi, değişen yaşam koşullara göre farklı değişkenlerle araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Separation from a parent during childhood and adult socioeconomic attainment. *Social Forces*, 70, pp.187-206.
- Atilla Demir, S. & Genç Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 13, 111-128.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk Genç Ana Babalar*. İstanbul: Bilgi Yayınevi, 1. Basım.
- Erkan, G. (1986). Boşanmanın Çocukların Benlik Tasarımı Düzeyine Etkisi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi).
- Feyzioğlu, S.& Kuşçuoğlu, C. (2012). “Tek Ebeveynli Aileler”. *Aile ve Toplum Dergisi*, Sayı: 26, s.99-100. Yıl: 12 Cilt: 7 Sayı: 26 Temmuz-Ağustos-Eylül 2011 ISSN: 1303-0256; <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/198025>
- Gladding, S.T. (2011). *Aile Terapisi, Tarihi, Kuram ve Uygulamaları*, (Çeviri.Eds. İbrahim Keklik, İbrahim Yıldırım, çevirenler, Didem Kepir Savoly, Fatma Arıcı Şahin, İbrahim Keklik, Özlem Haskan Avcı, Özlem Ulaş, Selen Demirtaş Zorbaz, Seval Kızıldağ, Tülin Acar). Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları
- Karataş, T. (2012). Tek ebeveynli ergenlerin sosyal becerilerinin İncelenmesi, DEÜ, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Tezsiz Yüksek Lisans Projesi.
- Kuyucu, Y. (2007). Boşanmış Ailede Yetişen Ergenlerin Bilişsel Çarpıtmalarıyla Benlik Değeri Arasındaki İlişki, DEÜ, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Nazlı, S., Halisdemir, D., Çelik, O., Tezcan, F., Özdemir, B., Kiye, (2021). Önleyici koruyucu ruh sağlığı hizmetlerinde boşanma süreci psikolojik destek programları, 22. Uluslararası PDR Kongresi, Çalıştay Sunumu., https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/193007/mod_resource/content/0/%C3%87ALI%C5%9ETAY-2.pdf
- Orung, S. & Turgut, M. (2010). Örnek araştırma “Tek ebeveynli aileler” Ipsos, Tek ebeveynli aileler araştırması http://www.arastirmakutuphanesi.com/staticfiles/files/003_.pd
- Santrock, J. W. (2011). *Yaşam Boyu Gelişim*, 11. Baskıdan çeviri, (Çeviri Ed. Galip Yüksel, çevirenler, Melike Sayıl, Zehra Uçanok, Meziyet Arı, Tülin Şener Kılınç, Gül Şendil, Ayşe Esra Aslan, Ahu Öztürk, Seval Erden İmamoğlu, Nihal Misket Özcan, Birsen Palut, Ayşen Güre), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Thompson, C.I, Rudolph, I.P. (1992). *Counseling Children*. Brooks/Cole Publishing Company, California.
- Torucu, B. K. (1990). 13-14 yaşındaki gençlerin sosyo-ekonomik düzeyi ve ana-baba tutumlarındaki farklılıkların belirlenip benlik saygısına etkisinin araştırılıp karşılaştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Türk Medeni Kanunu 4721 sayılı
- TÜİK Haber Bülteni, 25 Şubat 2022, sayı: 45568
- Wallerstein, J. S., & Kelly, J. B. (1975). *Surviving the breakup: How children and parents cope with divorce*. New York: Basic Books.

Yavuzer, H. (2003). Çocuk Eğitimi El Kitabı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 16. Basım.

Yörükoğlu, A. (1980). Çocuk Ruh Sağlığı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım.

Yörükoğlu, A. (1988). Gençlik Çağı. Ankara: Tisa Matbaası.

Yüksel, G. (2004). Sosyal Beceri El Kitabı, Ankara: Asil Yayınları.

Yy Wei, 2022, 6 Positive & Negative Effects Of Single Parenting https://www.momjunction.com/articles/effects-of-single-parenting_00373930/